

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Ілона ГОЛУБЕНКО,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Яна МАКАРЕНКО,

кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті розглянуто проблему формування екологічної компетентності молодших школярів. Особлива увага приділяється розвитку екологічної компетентності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який об'єднує знання з різних освітніх галузей для створення комплексного розуміння взаємозв'язків у природі та відповідальності людини за її збереження. Систематизовано основні методи та форми формування екологічної компетентності, серед яких екологічні екскурсії, проєктна діяльність, інтерактивні технології, технології критичного мислення та ігрові методи.*

***Ключові слова:** екологічна компетентність молодших школярів, екологічна освіта, природоохоронна діяльність, екологічна екскурсія, інтерактивні технології, проєктна діяльність, ігрові методи.*

FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS IN THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE «I EXPLORE THE WORLD»

Iлона GOLUBENKO

***Abstract.** The article examines the problem of the formation of environmental competence of younger schoolchildren. Special attention is paid to the development of ecological competence in the lessons of the integrated course «I explore the world», which combines knowledge from various educational fields to create a comprehensive understanding of the relationships in nature and human responsibility for its preservation. The main methods and forms of environmental competence formation are*

systematized, including ecological excursions, project activities, interactive technologies, critical thinking technologies, and game methods.

Keywords: *environmental competence of younger schoolchildren, environmental education, environmental protection activities, ecological excursion, interactive technologies, project activities, game methods.*

Сучасний світ ставить перед освітніми системами завдання виховання екологічно свідомих і відповідальних громадян, здатних розуміти важливість природних ресурсів та зберігати їх для майбутніх поколінь. У початковій школі це завдання набуває особливої значущості, адже саме в цьому віці формуються базові цінності, ставлення до природи та навички взаємодії з довкіллям.

Формування екологічної компетентності учнів передбачає опанування інтегрованих знань про природу, розвиток навичок навчально-пізнавальної діяльності, ціннісних орієнтацій у різних сферах життя та участь у природоохоронній практиці. Цей процес враховано в Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), який базується на компетентнісному та особистісно орієнтованих підходах до навчання. Документ враховує вікові особливості психофізіологічного розвитку дитини й орієнтується на здобуття учнями екологічної компетентності, визначеної як ключова.

Формування екологічної грамотності учнів початкових класів відбувається через цілеспрямоване навчання, в ході якого учні набувають екологічних знань з різних предметів. Взаємозв'язок і взаємозалежність різних видів діяльності створюють основу для системи екологічної освіти.

І. Коновальчук визначає формування екологічної компетентності як процес, що допомагає учням через екологічні завдання здобувати досвід взаємодії з природним середовищем. У школі це реалізується через особистісно-орієнтовані технології, що сприяють соціальній адаптації та участі в суспільному житті [6].

В. Молодиченко, А. Сердюк і Н. Молодиченко підкреслюють важливість створення педагогічних умов для розвитку екологічної компетентності, таких як готовність вчителя, сприятливе освітнє середовище та екологізація змісту навчання через інтеграцію між предметами [10].

В. Мелаш і К. Ковальчук вважають, що екологічну компетентність можна сформувати через педагогічні методи, що включають експериментальні та пошукові завдання, що розвивають критичне мислення [9].

Л. Липова, Т. Лукашенко та В. Малишев акцентують на важливості переходу від зовнішніх стимулів до внутрішніх мотивів для природоохоронної поведінки.

Формування екологічної компетентності у початкових класах включає засвоєння основних наукових понять про природу; усвідомлення цінності природи для людини та суспільства; розвиток потреби в гармонійному спілкуванні з природою; свідоме дотримання правил поведінки в природі та участь у природоохоронній діяльності; а також прагнення пізнавати навколишній світ у поєднанні з моральними і естетичними переживаннями [7].

За підходом С. Дерябо, важливим критерієм при виборі екологічно спрямованого матеріалу є його особиста значущість для учнів. Це досягається через залучення учнів до процесу вибору навчального матеріалу, наприклад, підготовка ними повідомлень про охорону місцевих рослин і тварин, підбір ілюстрацій або створення малюнків. Іншим методом є вільний вибір учнями об'єктів для спостереження з подальшим обговоренням результатів. Також необхідно враховувати пізнавальні інтереси учнів та їхній обсяг [1].

В. Вербицький наголошує на важливості систематичного використання екологічного матеріалу на уроках. Це досягається через регулярне застосування екологічних тем на різних уроках, таких як природознавство, українська мова, образотворче мистецтво тощо. Природоохоронні відомості повинні бути впорядковані в логічну систему, а вчитель має визначити обсяг екологічних знань та навичок, які учні повинні засвоїти протягом навчального року. [3].

Таким чином, формування екологічної компетентності учнів є комплексним процесом, який охоплює різні аспекти освітньої діяльності від інтеграції екологічних знань у навчальну програму до розвитку практичних навичок та внутрішньої мотивації учнів. Педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної компетентності учнів, повинна зосереджуватися на таких аспектах:

- підвищення обізнаності школярів щодо побутових екологічних проблем та акцентування на місцевих екологічних питаннях;

- виховання ставлення до природи як до універсальної цінності, зменшення меркантильних мотивів та збільшення

значущості екологічних цінностей в ієрархії життєвих пріоритетів особистості;

– розвиток навичок свідомого прийняття рішень екологічного характеру, зокрема у виборі моделей поведінки в природі та підходів до особистого і сімейного споживання.

Процес формування екологічної компетентності учнів повинен включати кілька ключових компонентів:

– формування екологічних уявлень;
– формування ставлення до природи;
– формування системи вмій і навичок взаємодії з природою [13, 14].

Формування екологічної компетентності включає освоєння основ природи, усвідомлення її цінності, дотримання екологічних норм і участь у природоохоронних заходах. Інтегрований курс «Я досліджую світ» є важливим інструментом для формування екологічної грамотності учнів, оскільки використовує різноманітні методи та форми навчання, зокрема, екологічні екскурсії, проєкти, інтерактивні технології, технології критичного мислення та ігри.

Екологічні екскурсії у сучасному освітньому підході мають свої особливості. Їхня специфіка полягає в тому, що під час екскурсій, окрім виконання освітніх завдань, учні можуть долучитися до вирішення доступних їм екологічних проблем. Важливо організувати діяльність дітей таким чином, щоб вони мали змогу досліджувати природні явища та наслідки людської діяльності. Зокрема, учні можуть аналізувати стан забруднення території, яку досліджують, оцінювати стан рослинності та виявляти негативні впливи діяльності людини.

Підготовча бесіда з учнями допоможе викликати їхній інтерес і пояснити важливість особистої участі у справі охорони природи. Наприклад, під час такої бесіди можна розповісти про Червону книгу, обговорити види рослин і тварин, занесені до неї, особливо ті, що зустрічаються у місцевій природі. Доцільно запропонувати завдання, спрямовані на вивчення стану зелених насаджень, визначення ступеня витоптування ділянок парку чи лісу, оцінку забруднення водойм, річок або озер. У процесі роботи школярів варто підвести до обговорення питання: що ми можемо зробити для охорони природи?

Екскурсію можна логічно продовжити, організувавши проєктну діяльність з чітко визначеною метою та планом її

реалізації, наприклад, створення екологічних плакатів, листівок, малюнків, звернень чи лепбуків. Така робота не лише викликає у школярів значний інтерес, а й сприяє формуванню навчальних компетенцій, активної життєвої позиції та відповідального ставлення до природи [5].

Метод проектів відіграє важливу роль у формуванні екологічної компетентності, оскільки не лише розвиває естетичне сприйняття природи, а й формує свідоме ставлення до її значення для життя. Наприклад, проекти «Зелений сад» (озеленення класної кімнати або пришкольньої ділянки), «Сторінками Червоної книги» (розповіді про рідкісних тварин) та «Годівниця» (заготівля корму для зимуючих птахів) сприяють активному залученню учнів у природоохоронну діяльність.

Використання інтерактивних технологій є важливим у вирішенні завдань екологічного виховання. Такі методи, як «Робота в парах», «Знайди когось», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Робота в малих групах», «Карусель», «Мозаїка», «Прес», «Дерево рішень», «Шкала думок» тощо, дозволяють організувати цікаву діяльність для молодших школярів, залучаючи їх до активної участі у вирішенні екологічних питань та прийнятті екологічно обґрунтованих рішень. Використання технологій критичного мислення, таких як «Бортовий журнал», «Дерево передбачень», «Таблиця З-Х-Д» тощо, сприяє формуванню у дітей ціннісних орієнтацій і акцентує їхню увагу на вирішенні актуальних екологічних проблем [11].

Ігрові методи ефективно допомагають учням засвоювати складні теми через усвідомлене навчання. Пізнавальні ігри на відкритому повітрі та в класі не лише передають знання, а й розвивають інтелектуальні та творчі здібності. До таких ігор належать: «Дізнайся і назви», «Можна – не можна», «Ланцюжок живлення», «Четвертий зайвий», «Птахи, риби, звірі» та «Хто де живе?».

Для організації ранкових зустрічей рекомендується використовувати різноманітні форми діяльності, які сприяють активізації учнів та створенню позитивної атмосфери. Доцільно включати пісні, екологічні вправи та ігри, що формують екологічну свідомість. Ефективним є застосування інтерактивних засобів навчання, таких як Learning Apps, LEGO, а також візуальних аудіо- та відеоматеріалів. Скрайбінг-презентації додають творчого елемента, допомагаючи урізноманітнити освітній процес і зацікавити учнів.

Формування екологічної компетентності учнів проходить поступово через так звані «сходи розвитку». На першій сходинці дітей вчать любити природу, щоб вони могли насолоджуватися нею за будь-яких погодних умов. На другій – дитина починає спостерігати за навколишнім середовищем, наповнена враженнями від природи. На третій сходинці дитина усвідомлює взаємозв'язок між усіма живими та неживими елементами природи. На четвертій – дитина розуміє, що люди можуть впливати на природу, проте цей вплив не завжди є позитивним. На п'ятій сходинці дитина починає усвідомлювати, що вона є частиною природи і повинна її зберігати, а не руйнувати. Нарешті, на шостій сходинці доросла людина приймає рішення, які впливають не лише на екологію країни, а й на життя кожної людини.

Ефективність формування екологічної компетентності у дитини залежить від навколишнього середовища, в якому вона розвивається. Вчитель, щоб сприяти цьому процесу, повинен добре знати глобальні, регіональні та місцеві екологічні проблеми, мати відчуття громадянської відповідальності за стан довкілля та бути готовим активно сприяти його збереженню.

Отже, формування екологічної компетентності учнів початкових класів зосереджено на набутті особистого досвіду взаємодії з навколишнім середовищем через проведення екологічних досліджень. Важливу роль відіграє емоційне сприйняття дитиною себе як частини природи, а також розвиток екологічно відповідальної поведінки, що відповідає принципам сталого розвитку. Це досягається шляхом формування моральної відповідальності за свої вчинки та спрямуванням на позитивну взаємодію з природою. Процес формування екологічної компетентності має свої особливості на кожному етапі вікового розвитку. Ці особливості проявляються у постановці завдань, створенні розвивального природного середовища в початковій школі, а також у виборі форм, методів і засобів, які сприяють успішному формуванню екологічної компетентності у молодших школярів. Їх комплексне використання сприяє залученню дітей до екологічної діяльності, а також набуттю практичного досвіду у збереженні та покращенні стану навколишнього середовища, розвитку екологічно важливих особистісних якостей, цінностей і мислення.

Список використаних джерел:

1. Бобро Л. В., Бобро А. А. Наступність у формуванні екологічної компетентності старших дошкільників та молодших школярів. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Серія: Психолого-педагогічні науки. 2019. № 4. С. 39–44.
2. Бібік Н. Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. *Український педагогічний журнал*. 2023. (3). С. 197–204. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-197-204>
3. Вербицький В. В. Соціально-педагогічна модель екологічної освіти в міських школах. *Еколого-натуралістична творчість: наук.-метод. вісник*. 2000. № 1. С. 6–10.
4. Волкова А. С. Екологічне виховання школярів. Київ : Знання, 1985. 46 с.
5. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч. метод. посіб. Київ : Генеза, 2020. 256 с.
6. Коновальчук І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2016. № 5. С. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_5_5
7. Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В. Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація*. 2012. № 3. С. 273–277.
8. Матвеева Н. О. Теорія і методика виховання: формування екологічної культури молодших школярів : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2013. 147 с.
9. Мелаш В., Ковальчук К. Теоретико-методичні засади формування екологічної компетентності молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2013. № 10. С. 118–121.
10. Молодиченко В. В., Сердюк А. М., Молодиченко Н. А. Педагогічні умови формування екологічної компетентності учнів початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20 (3). С. 11–16.
11. Мороченець О. Формування екологічної компетентності молодших школярів у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. Переяслав, 2024. Вип. 102. С. 69–71.
12. Ратушняк О. М. Формування екологічної компетентності учнів початкової школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 16. С. 325–330.
13. Січко І. Екологічна компетентність як професійна складова підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 205–209.
14. Чайковська Г. Екологічне виховання учителя початкової школи. *Імідж сучасного педагога*. 2012. № 5. С. 32–34.